

«УВЕСЬ СВІЙ ВІК СТРЕМІВ ДО ТОГО, ЩОБИ МАТИ ЗМОГУ ПРАЦЮВАТИ НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ ДЛЯ РІДНОЇ НАУКИ...»¹⁾

Вовк (Волков, Th. Volkov) Федір (Хведір) Кіндратович (17.03.1847, с. Крячківка Пириятинського пов. Полтавської губ. (нині Полтавської обл.) — 29.06.1918, м. Жлобин, Білорусь) — визначний український етнолог, антрополог, археолог, громадський та культурний діяч. Походив із козацького роду. Середню освіту здобув у Ніжинській гімназії, після закінчення якої в 1865 р. вступив до Новоросійського (Одеського) університету, але через два роки перевівся на фізико-математичний факультет Університету св. Володимира до Києва. Тут він став членом київської Старої Громади, визнаним лідером якої був Володимир Антонович. Тісне спілкування з Павлом Чубинським, Михайлом Драгомановим та іншими яскравими представниками Громади сформувало ідейно-політичні погляди Ф. Вовка. В. Антонович у ці роки став для майбутнього вченого не лише ідейним, а й науковим наставником в антропології та археології. У студентські роки вийшла перша наукова робота Ф. Вовка в царині хімії та ботаніки. По закінченні університету Ф. Вовк працював у Київській контрольній палаті, лишаючись активним членом Громади. У 1873 р. був створений Південно-Західний відділ Імператорського Російського географічного товариства, активними членами якого стали діячі Громади, що до певної міри легалізувало їхню діяльність; через Південно-Західний відділ йшла культурно-просвітницька робота громадівців. 2 березня 1874 р. Ф. Вовк узяв участь в одноденному переписі населення Києва, збираючи статистичні дані на Подолі. У Борисполі досліджував феномен українського ярмарку, матеріал якого ліг в основу наукової статті, вміщеної у I томі Записок Південно-Західного відділу. Ф. Вовк підготував та видав Програму щодо збирання етнографічних матеріалів, кілька статей про народні назви рослин та їхнє застосування в народній медицині, про український орнамент, а також фольклорні матеріали (пісні, анекдоти).

На середину 1870-х рр. припадає активна діяльність Ф. Вовка в царині української археології, коли він пліч-о-пліч працював на науковій ниві з В. Антоновичем: був одним із помічників В. Антоновича в підготовці та проведенні III Археологічного з'їзду в Києві, на якому й виголосив доповідь про український орнамент; узяв участь в археологічних розкопках улітку 1875 та 1876 рр. у Київській і Волинській губерніях.

---

¹⁾ Федір Вовк : некролог // Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка. — 1918. — С. 120.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ¹⁾

Найбільш поверхового ознайомлення з історичною долею території нинішньої України вже достатньо для того, щоб не очікувати від її теперішнього населення особливої чистоти етнічного типу^[1]. Уже, крім того, що на всій поверхні земної кулі в наш час немає майже жодного етносу, котрий зберіг би повну чистоту раси^[2], у такій місцевості, як Україна, що протягом багатьох століть була, так би мовити, великим шляхом масового пересування народів з Азії в Європу, населення не могло не змінюватися за своїм складом і не мати в собі слідів попередніх етнічних нашарувань. У результаті цього, безперечно, не могла не з'явитися певна змішаність етнічного типу нинішнього її населення — українців. Визначити характер цієї змішаності й з'ясувати хоча б певною мірою ті етнічні елементи, з яких склалося сучасне населення України, можливо, ясна річ, тільки за допомогою складного антропологічного аналізу, який розпочався в порівняно дуже недавньому минулому і ще дуже далекий від повної завершеності.

Ще не так давно ледь не єдиною й, у всякому разі, найбільш надійною відмінною ознакою етнічних груп уважали їхню мову. На відмінностях мови ґрунтувалася вся класифікація багатьох із цих груп й особливо так званих «арійських» чи «індоєвропейських народів», і такі терміни, як «романські» чи «слов'янські» народи, й до цього часу мають майже винятково лінгвістичне значення. Нестійкість мови як расової ознаки давно вже змусила антропологів звернутися до більш постійних і тому більш надійних ознак, якими є колір верхніх покривів тіла, волосся й очей, зріст, пропорції і форми різних частин тіла, особливо ж скелета. Уважне вивчення цих ознак показало, що, не будучи лише індивідуальними, вони передаються спадково, не змінюються протягом багатьох тисячоліть і, як найбільш стійкі, можуть бути справді надійними *расовими* ознаками.

Вивчення цих ознак у різних народів почалося порівняно недавно й просунулося не особливо далеко, так що навіть у Європі воно ще не обіймає собою ні всього її простору, ні всієї кількості її населення. Особливо це відчувається щодо східних її частин, заселених слов'янами, які фігурують на антропологіч-

---

¹⁾ Переклад з російської здійснено за виданням: Волков Ф. К. Антропологические особенности украинского народа / Ф. К. Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем. — СПб., 1916. — Т. 2. — С. 427–454.

ЕТНОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ¹⁾

розуміючи етнографію як науку про народний побут — зовнішній і внутрішній, ми маємо на меті відзначити побутові особливості українського етносу й зіставити їх із такими самими особливостями інших, особливо сусідніх народів.

Побутові особливості кожного народу є наслідком його колективної діяльності, спрямованої на задоволення своїх життєвих потреб. Економічний бік цієї діяльності становить завдання окремої галузі знань, ті ж форми, яких набуває як сама ця діяльність, так і її результати у вигляді побутових предметів, а також психічних і соціальних явищ, підлягають науковому дослідженню в галузі етнографії. Під впливом різних чинників — раси, навколишнього середовища, традиції і, нарешті, культури — кожний народ створює ці предмети й ці явища по-своєму й тим оригінальніше, чим сам він цілісніший як расова й суспільна група.

Отже, для характеристики побутового життя українського народу ми повинні будемо розглянути спосіб здобування ним сирих матеріалів, його техніку, його їжу, житло, домашню обстановку й одяг, його вірування, його звичаї й обряди, його суспільні й правові поняття і, нарешті, його знання, оскільки вони є цілком народними, тобто незалежними від безпосереднього впливу шкільної науки.

Зрозуміло, що огляд усіх цих сторін побуту українського народу може бути здійснено нами тут лише в межах і наших знань, і цього видання. Етнографічні відомості про Україну ще дуже нечисленні, а дослідження в цьому напрямі майже не вийшли ще з фази збирання матеріалів, та й ці останні зібрано ще зовсім не вичерпно. Унаслідок однобічного розуміння завдань і змісту етнографії в діяльності українських етнографів до останнього часу переважало захоплення лінгвістикою і творами усної народної словесності (фольклором), на шкоду вивченню так званого матеріального побуту. У семи великих томах «Трудов экспедиции» Чубинського, найбільшому збірнику з етнографії України, матеріальному побуту відведено лише 77 сторінок. Спеціальні дослідження народної техніки ще дуже нечисленні (*Зарецький, Лисенко, Рябков* та ін.).

---

¹⁾ Переклад з російської здійснено за виданням: Волков Ф. К. Этнографические особенности украинского народа / Ф. К. Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем. — СПб., 1916. — Т. 2. — С. 455–647.

ШЛЮБНИЙ РИТУАЛ ТА ОБРЯДИ НА УКРАЇНІ¹⁾

дна з епічних українських дум розповідає, як полонені козаки, тікаючи з неволі, кидали по дорозі шматочки своєї одежі, щоб указати слід товаришеві, що запізнівся в дорозі. Так само розкидані тут і там різні уламки минулої історії, що живуть і досі в усних літературах народів із запізненою культурою, вестимуть нас у дослідженнях, які ми розпочали, аби відшукати дорогу, що нею йшли у своєму розвитку різноманітні форми соціального життя.

Белику кількість цих уламків минувшини знаходять у народній слов'янській традиції, а особливо багато — у народній літературі України, бо ж український народ найперший з усіх слов'янських народів вийшов на історичну путь, і з погляду етнографії він і до наших днів становить повну цілість. Для питання, що ми його маємо розглянути, найцікавіші звичаї та народні пісні України. Звичаї народу, який, зберігаючи консервативний дух, властивий ритмічній літературі та пісні, переходив від однієї релігії до іншої, від одного соціального ладу до іншого, мають на собі відбиток усіх етапів його розвитку. Тому, вивчаючи ці звичаї за їхнім історичним порядком, ми можемо на окремому прикладі весільного ритуалу та обрядів спостерегти майже все, що за останні часи було відкрите та висвітлене завдяки дослідженням Леббока²⁾, Тайлора³⁾, Бахофена⁴⁾, Макленана⁵⁾,

---

¹⁾ Переклад з французької здійснено за виданням: Volkov Th. Rites et usages nuptiaux en Ukraine / Théodore Volkov // L'Anthropologie. — 1891. — Т. 2. — Р. 160–184, 408–437, 538–587; 1892. — Т. 3. — Р. 541–588.

²⁾ Lubbock J. The origin of civilisation and the primitive condition of man / Lubbock J. — New York : D. Appleton and company, 1898. — XXIII, 554 p.

³⁾ Tylor E. B. Researches into the early history of mankind and the development of civilization / Edward Burnett Tylor. — Boston : Estes & Lauriat, 1878. — IV, 388 p.

⁴⁾ Bachofen J. Das Mutterrecht / Johann Bachofen. — Stuttgart : Verlag von Kraus & Hoffmann, 1861. — XL, 492 S.

⁵⁾ McLennan J. F. Studies in ancient history: comprising a reprint of primitive marriage ... By the late John Ferguson McLennan / John Ferguson McLennan. — London ; New York : Macmillan and Co., 1886. — XXXI, 387 p.

САНИ В ПОХОРОННОМУ РИТУАЛІ НА УКРАЇНІ¹⁾

Вживання саней^[1] на похороні взагалі вже дослідив проф. Д. М. Анучин^[2] у своїй ґрунтовній монографії «Сани, ладьа и кони как принадлежности похоронного обряда»²⁾. Маючи у своєму розпорядженні кілька нових фактів щодо цього звичаю на Україні, фактів, що їх розкидано по маловідомих українських публікаціях, ми вертаємося знову до цієї теми, оскільки вона стосується України, де вживання саней на похоронах констатовано історично, починаючи з X століття, і де воно трапляється ще й тепер. Ми сподіваємося, що наведені тут факти, пояснені за допомогою теорії Анучина, підтвердять висновки цього вченого, про які, на нашу думку, корисно буде нагадати, зважаючи особливо на те, що працю Анучина не надруковано жодною іншою мовою, крім російської.

Слов'янський літопис, званий Несторовим^[3], — найдавніша місцева пам'ятка, яку маємо на Україні, — так розповідає нам про подробиці похорону святого Володимира^[4], що упокоївся 15/27 липня 1015 р.: «Умер він у Берестові, і це приховали від людей, бо Святополк був у Києві. Але вночі розібрали підлогу в будинку, вкрили тіло килимом, потім зав'язали його мотузками, спустили на землю, поклали на сани та поставили його в церкві святої Богородиці, що він її сам збудував»³⁾. Двох синів Володимира, Бориса та Гліба^[5], убито за наказом їхнього старшого брата Святополка, що хотів захопити владу. В незвичайно цікавій пам'ятці XIV ст., в якій наведено біографії Бориса та Гліба і яку опублікував академік *Ізмаїл Срезневський*^{[4), [6]}, знаходимо не тільки важливі подробиці щодо їхнього похорону, але й дуже промовисті малюнки. «І князі, — читаємо в цьому документі, — взяли спочатку на плечі тіло святого Бориса, покладене до дерев'яної труни... і принесли його й поставили його в церкві.

¹⁾ Переклад із французької здійснено за виданням: *Volkov Th. Le traineau dans les rites funéraires de l'Ukraine / Th. Volkov // Revue des traditions populaires. — 1896. — Т. 11, № 5 (Mai). — Р. 209–228.*

²⁾ Відбитка з «Древностей», що видавалися Имп. Археол. Т-вом, т. XIV, Москва, 1890 (Анучин Д. Н. Сани, ладьа и кони как принадлежности похоронного обряда : археол.-этногр. этюд с 44 рис. в тексте / Д. Н. Анучин. — М. : Тип. и словолит. О. О. Гербек, 1880. — [2], 146 с. — Отд. отт. из «Древностей» Имп. Моск. Археол. О-ва, т. 14).

³⁾ *Несторовий літопис за Лаврентіївським списком*, під роком 1523 (1015). [С. 127]. (Див.: *Летопись по Лаврентиевскому списку / изд. Археографической комиссии. — СПб., 1872. — XIV, 512, 63 с.*) [Переказ фрагментів літописів залишаємо в авторській редакції. — О. С.]

⁴⁾ *Сказания о святых Борисе и Глебе*. Сильвестровский список XVI в. / изд. И. И. Срезневский. — СПб. : Тип. Акад. наук, 1860. — [4], XXVI, 92 стлб.

ПРИМІТКИ

Олена ТАРАН.

**«УВЕСЬ СВІЙ ВІК СТРЕМІВ ДО ТОГО, ЩОБИ МАТИ ЗМОГУ
ПРАЦЮВАТИ НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ ДЛЯ РІДНОЇ НАУКИ...»**

Написано для цього видання.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Стаття вперше надрукована російською мовою в збірнику «Украинский народ в его прошлом и настоящем» — науковому виданні з історії, етнології, мови та літератури, економіки, статистики українського народу, — свого роду першій українознавчій енциклопедії. Вийшла друком у 2-х т. у 1914 — 1916 рр. у Петербурзі. До редакційної колегії увійшли Ф. Вовк, М. Грушевський, М. Ковалевський, Ф. Корш, А. Кримський, М. Туган-Барановський та О. Шахматов. Редакція планувала видати чотири томи обсягом 1300 сторінок, що складалися б з дев'яти розділів: вступу (М. Грушевський), історії українського народу (М. Грушевський), території та населення (С. Рудницький, О. Русов, В. Охримович, С. Томашівський), антропології та етнографії (Ф. Вовк, П. Єфименко), мови (О. Шахматов, І. Зілінський, А. Кримський), літератури (М. Янчук, І. Житецький, І. Стешенко, М. Сумцов, М. Славинський, С. Єфремов, О. Грушевський), мистецтва (Д. Щербаківський, В. Щербаківський, М. Біляшівський, О. Маслов), господарства (О. Єфименко, М. Ковалевський, Д. Ріхтер, А. Кауфман, Т. Осадчий, А. Ярошевич, І. Левін, В. Воронцов, В. Хижняков) та сучасного культурного й суспільного життя (С. Єфремов, А. Білоусенко, П. Чижевський, М. Славинський, В. Гнатюк).

Перший том планувався до виходу друком у жовтні 1912 р., а все видання мало вийти в 1914 р. У зв'язку з початком Першої світової війни та розгортанням українофобських настроїв в імперії з великими труднощами вийшли лише два томи. Видання справило на сучасників велике враження, тривалий час було найповнішим українознавчим джерелом.

Хронологія видання праці: Волков Ф. К. Антропологические особенности украинского народа / Ф. К. Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем. — СПб., 1916. — Т. 2. — С. 427–454. Український переклад: Вовк Хв. Антропологічні особливості українського народу / Хв. Вовк // Студії з української етнографії та антропології / Хв. Вовк. — Прага : Укр. громад. видав. фонд, 1927. — С. 3–33 ; передрук: Вовк Хв. Антропологічні особливості українського народу / Хв. Вовк // Студії з української етнографії та антропології / Ф. Вовк. — Нью-Йорк : Говерля, 1976. — С. 3–33 ; передрук з незначними правками: Вовк Хв. Антропологічні особливості українського народу / Хв. Вовк // Студії з української етнографії та антропології. — К. : Мистецтво, 1995. — С. 7–38.

У нашому виданні текст подається в новому українському перекладі.

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ

На першій та четвертій сторінках обкладинки: Д. П. Де ля Фліз. «Крестьяне [в] селениях Стайковского, Черняковского, Обуховского, Бугаевского, Петро Павловского и Старо Петровского, Киевского уезда».

Институт рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 301 (ДА), № 206 п., арк. 25.

На четвертій сторінці обкладинки: Ф. К. Вовк. Світлина 1900-х рр.

На форзаці:

Табл. XIV. Жіночі костюми: а) костюм молодиці, Волинь; б) костюм дівчини, Остерський пов. Чернігівської губ.; в) костюм молодиці, Радомишльський пов. Київської губ.; г) костюм літньої жінки, Остерський пов. Чернігівської губ.; д) костюм дівчини, Переяславський пов. Полтавської губ.; е) костюм молодиці, Київський пов. Київської губ.

Табл. XV. Жіночі костюми: а) міщанський костюм, Сосницький пов. Чернігівської губ.; б) молода заміжня жінка, Уманський пов. Київської губ.; в) молодиця, Київська губ.; г) дівчина, Охтирський пов. Харківської губ.; д) молодиця, Бердичівський пов. Київської губ.; е) старовинна баєва юпка, Київська губ.

На нахзаці:

Табл. XVI. Чоловічі костюми: а) с. Сарни, Волинська губ.; б) Звенигородський пов. Київської губ.; в) с. Гриців, Волинська губ.; г) Ковельський пов. Волинської губ.; д) Київський пов. Київської губ.; е) Старокостянтинівський пов. Волинської губ.

Табл. XVII. Чоловічі костюми: а) чоловічий костюм, Ніжинський пов. Чернігівської губ.; б) літній чоловічий костюм, Таврійська губ.; в) костюм парубка, Гадяцький пов. Полтавської губ.; г) літній одяг, Хорольський пов. Полтавської губ.; д) костюм, Радомишльський пов. Київської губ.; е) костюм старої, Хорольський пов. Полтавської губ.

На фронтисписі: Екслібрис Ф. К. Вовка.

ПЕРЕДМОВА.

С. 12. Іл. 1. Л. Манувріє.

Іл. 2. Г. де Мортільє.

С. 13. Іл. 3. А. Овеляк.

С. 14. Іл. 4. Подометрична дошка Федора Вовка.

С. 20. Іл. 5. Михайло Грушевський, Іван Франко та Федір Вовк серед викладачів і слухачів курсів українознавства, організованих для вихідців із Наддніпрянщини Науковим товариством імені Шевченка та Товариством прихильників української літератури, науки і штуки. Львів. 1904 р.

С. 23. Іл. 6. Відкритий лист на ім'я Федора Вовка, що надавав право вести розкопки в с. Мізин Чернігівської губ.

Рукописний архів Інституту історії матеріальної культури Російської Академії Наук. Фонд 1. 1913, спр. 366, арк. 2.

С. 24. Іл. 7. План розкопу в с. Мізин Чернігівської губ. руки Федора Вовка.

Рукописний архів Інституту історії матеріальної культури Російської Академії Наук. Фонд 1. 1913, спр. 366, арк. 30.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Августин Блаженный — 209, 306

Аксаков І. С. — 90

Ал-Бекри — див. Аль-Бекрі

Алексей Михайлович — див. Олексій Михайлович Романов

Алеппський П. — 77

Алешо О. Г. — 21, 25, 31, 36, 39, 44, 46, 49–50, 52, 373

Аліг'єрі Д. — 371

Алчевський В. — 15

Аль-Бекрі (Ал-Бекри) — 224, 226

Аль-Масуді — 385

Амвросій, св. (Ambrosius Th. M.) — 279, 305

Амі Т. Ж. Е. (Амі Е., Hamy T. J. E., Hamy E.) — 11–12, 18, 29, 55–56, 363, 370

Аничкович М. — 26

Анрі В. — 16

Антоні Р. — 14

Антоній Печерський — 191

Антонович В. Б. — 9, 15–16, 90, 142, 171, 189, 348

Антонович М. Д. — 15

Анучин Д. М. (Анучин Д. Н.) — 17, 66, 94, 349, 351–352, 354–355, 357–366, 429, 436

Анциферов М. — 373

Апанович О. М. — 381

Арандаренко Н. І. — 59, 102–103, 121, 137, 151, 169

Аристов Н. Я. — 60, 62, 66, 70, 94, 104, 135, 158

Аристофан — 262

Артюх Л. Ф. — 384, 406–408, 426

Артюх Є. С. — див. Артюхов Є. С.

Артюхов (Артюх) Є. С. — 21, 25, 31, 39, 44, 46, 50

Асвалайяна (Āsvalāyana) — 305, 359, 361

Аттіла — 127

Афанасьев А. Н. — 347

Афанасьев-Чужбинский А. С. — 70, 104, 135

Бабенко В. А. — 78, 104, 136

Байбурін (Байбурын) А. К. — 384, 398, 400, 415, 426

Балушок В. — 396, 430

Бальмонт К. — 16

Бантиш-Каменський Д. М. (Бантыш-Каменский Д. Н.) — 59, 135, 137, 151, 169

Баран В. Д. — 380, 385

Барвінський О. — 19

Барт А. — 359

Баталін В. — 21

Бахофен Й. (Bachofen J.) — 221, 345

Бацута І. — 83

Бегунов Ю. К. — 386

Безобразова В. — 227, 292

Белова О. В. — 391

Белодед Ф. З. — 31

Беляшевский Н. Ф. — див. Біляшівський М. Ф.

Бенфей (Benfey) — 224

Бера К. — 18

Бері (Berry) — 301

Бергман — 335

Бернштам Т. А. — 401

Бестужев-Рюмин К. Н. — 224, 338

Бех М. — 420

Бігусяк М. — 396

Білодід Ф. З. (Белодед Ф. З.) — 31

Білоусенко А. — 369

Біляшівський М. Ф. (Беляшевский Н. Ф.) — 353, 369

Блюменбах — 374

Богомазова Т. Г. — 382

Богородиця (Божа Матір, Мати Христова) — 183, 191, 202, 224, 234, 244, 311, 349, 391, 431

Богісич — 312

Бодянский О. М. — 313

Боев Б. Н. — 229, 239, 251, 289, 294, 302, 309, 320, 330

Божа Матір — див. Богородиця

Бойко І. Д. — 381–382

Болтарович З. Є. — 388

Бондаренко І. В. — 381

Бонч-Осмоловський Г. — 21, 25, 373

Боньковська С. М. — 382

Боплан Г. Л., де (Beauplan, G. Le Vasseur) — 95, 101, 228–229, 245, 247, 263, 300, 306, 309, 315, 318, 404

Боржковский В. — 232

Борис, князь — 349, 351, 429, 435–436

Борисенко В. К. — 392, 400, 409–410, 412, 427

Бородин Н. А. — 62

Борщак І. — 14

Боряк О. О. — 382, 392, 396, 419–420, 422, 424

Боса Л. — 420

Босик З. О. — 404, 425

Бостан Г. — 426

Браун — 335

Браунер А. А. — 62

Брем А. — 10

Бріон — 358

Бровін О. В. — 393

Брока П. (Broca P.) — 10–12, 14, 18, 32, 370–371, 374, 376; 374: *ил.* 2

Бугера І. — 425

Будзан А. Ф. — 382

Буйських Ю. С. (Buyskykh Ju.) — 380, 388–389, 393, 420

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Авари (обри) — 73

агарлик — 226, 281–282, 312–313, 342; див. також *батьківське право*

алькира (ванькира) — 125

андарак — 138, 160

антропологія, антропологічний — 9–22, 25–27, 29–30, 32–33, 39, 44–45, 49, 52, 54–56, 74, 144, 369–374, 376–377, 379, 406, 429

арані — 333

арійський — див. *індоєвропейський*

арійські народи — див. *індоєвропейські народи*

астрономія народна — 219, 378, 388, 393, 423

атмосферні (метеорологічні) явища — 180, 393, 423

Багатий, багатство, багатіти — 193, 198, 200, 219, 236, 239, 254, 256, 262, 268–269, 290, 399, 402–403, 423

багаття — 61; див. також *вогонь, ватра*

багаття (ритуальне) — 195, 293, 418; див. також *вогонь (ритуальний), ватра (ритуальна)*

бажант — 207, 212

байбарак — 138, 149

байдак — 95

баклаги — 84

балія — 89, 214

банти кохання — 267

бантина — 130

барабан — 76

баранець — 76

барвінок — 125, 197, 200–203, 214, 243–244, 251, 267, 302, 312, 315, 328, 339, 401–403, 406, 421

барда — 88

бардаш — 88

барило, барильце — 84, 89

барка — 95

баркас — 95

баркани — 131

барцохи — 90

батіг — 61, 208, 234, 243, 263, 269, 274, 278, 280–281, 288–290, 298, 354, 411, 413–414

батіг дружка — 259

батьки — 124, 190, 196–197, 203, 225–226, 230, 233, 238, 242, 259, 286, 288, 322, 344–345, 417, 430

батьки молодого — 198, 210, 227, 233, 268, 309, 311, 360, 396, 400, 403, 405, 415

батьки молоді — 200, 203, 207–208, 210–211, 227, 233–238, 240, 243, 245, 247, 256–257, 264–265, 285, 293, 311–313, 317–318, 323, 329–331, 339, 342, 396, 400, 402–403, 405, 408–409, 418, 420

«батьки» (старости) — 238

батьків «одруження» — 421

батьківське право (баштино право) — 226, 281, 312, 342; див. також *агарлик*

батько — 182–183, 191, 196, 198, 226, 234, 238, 260, 271, 279, 285, 293, 301, 304, 326–328, 411

батько молодого — 205, 208, 229, 235, 239, 257, 271, 308, 321, 333, 403, 407

батько молоді — 199, 202, 226, 237, 239, 246–247, 249, 253, 257, 259, 281, 291, 307, 320–321, 342–343, 409, 417

батько хрещений — 198, 262, 286

батьковий брат — 233

бачванці — 37–38, 44–45

баштино право — див. *батьківське право*; див. також *агарлик*

баньки — 83, 128

бджільництво — 69, 379–381; див. також *бортництво*

берлин — 95

бесагі — 96

бик, бичок — 60, 96, 99, 202, 209, 235, 250, 256, 298, 316, 324, 326, 334–335, 341, 343, 431

бинда — 282, 287, 302, 313–315, 322, 327, 411; див. також *стрічка*

бирка — 217–218

бить лубка — 215

бичок з тіста — 254, 407

бігун — 122

біда, бідка — 97

бідні — 194, 216, 288

білоруси, білоруське населення, білоруський, Білорусь — 9, 22, 25, 29, 38, 42, 44–45, 52–56, 67, 71–73, 80, 98, 111–112, 118, 123, 128–130, 157, 161, 166–168, 202, 213, 220, 268, 282, 290, 307, 379, 418, 426, 430

блага (червена) ракія — 210, 227, 312

благословенний час — 340

благословення — 230–231, 236, 238, 245, 247, 249, 253, 257, 259, 265, 281, 285, 288, 290, 294, 297, 299, 308–309, 318, 330–332, 345–346

блискавка — 67, 181; також див. *грім*

бовдур — 120

бовкун — 73, 98

ТАБЛИЦЯ І

b

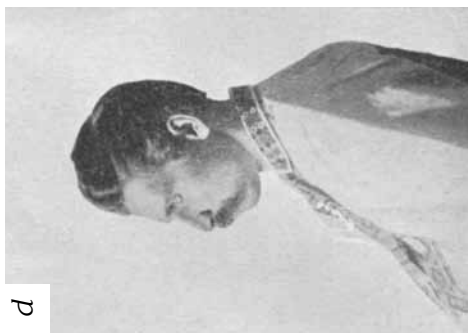
b

a

a

d

d

c

c